

Kerkdienst voor dummies...en andere geïnteresseerden! – deel 1

In de maand februari vond er een speciale iBelieve over de kerkdienst plaats. Deze avond, samen met het Gereformeerd Kerkkoor kreeg als thema mee: kerkdienst voor dummies. En daar bleek wel aandacht voor te zijn. Want waarom doen we eigenlijk wat we doen in de kerk? En waarom *moet* het altijd op die manier? Waar komt dat vandaan? Daarom zal ik de komende tijd steeds een vraag (met antwoord) over de kerkdienst behandelen. In dit nummer de start van deze 'rubriek'

Vraag: Wat is het consistoriegebed en waar wordt dit gebeden?

Antwoord:

Het consistoriegebed is het meest onzichtbare deel van de kerkdienst. De kerkdienst begint namelijk al buiten de muren van de kerk. Het begint bij gemeentelieden thuis in hun persoonlijke voorbereiding op de dienst. Dat kunt u zelf doen door - indien bekend - de tekst van die zondag vooraf door te lezen (zie daarvoor de rubriek Bij de diensten) en door het gebed. Daarin kunt u bidden om een goede en gezegende kerkdienst voor uzelf, voor de overige kerkgangers, voor de mensen met een taak in de dienst en voor alle andere plaatsen waar mensen in Gods naam samenkomen.

Wat u persoonlijk thuis al doet of kunt doen, dat doet de kerkenraad voorafgaand aan de kerkdienst in de kerkenraadskamer ook. De kerkenraadskamer werd wel consistorie genoemd, dus velen denken dat het gebed daarom ook zo heet. Maar consistorie betekent eigenlijk de vergadering van predikant en ouderlingen, naar de vergadering die reformator Calvijn in 1541 zo instelde.

Dit consistoriegebed gaat terug op het gebed dat de priester in de sacristie ter voorbereiding bad voorafgaande aan de eucharistieviering. Waarschijnlijk heeft het gebed een belangrijke plek gekregen doordat veel reformatorische kerken in haar bestaan werden gehinderd door ordeverstoringen en zo baden om een goed verloop van de kerkdiensten. Het gebed wordt gebeden door de ouderling, waarmee onderstreept wordt dat de dominee voorgaat in de dienst, maar de kerkdienst wel onder verantwoordelijkheid van de kerkenraad plaatsvindt.

Kerkdienst voor dummies...en andere geïnteresseerden! – deel 2

Vraag: Waarom geeft de ouderling (van dienst) de voorganger een hand aan het begin en het einde van de kerkdienst?

Antwoord:

Wie de ander in onze tijd een hand geeft, doet dit vaak om die ander te verwelkomen of iets goeds toe te wensen: 'beterschap', 'sterkte', 'gelukgewenst'. Daarom denken velen dat de handdruk in de kerkdienst weinig meer is dan een goede wens van de ouderling van dienst aan de voorganger.

Of de handdruk zou het moment zijn waarop de ouderling, namens de kerkenraad, de voorganger opdraagt verantwoordelijk zijn werk te doen: het leiden van de kerkdienst.

Maar de handdruk betekent echter het omgekeerde: zij laat zien dat de kerkenraad als geheel verantwoordelijk is voor het verloop van de dienst. Met de handdruk wordt fysiek uitgedrukt wat innerlijk beleefd mag worden: de voorganger staat niet alleen als hij de dienst leidt, hij is altijd onderdeel van de kerkenraad die letterlijk en figuurlijk om hem heen staat. Daarom zijn woorden als 'Gods zegen' ook heel passend bij een voorganger die de dienst gaat leiden.

Om die gezamenlijkheid te benadrukken, schijnt het in delen van Indonesië gewoon te zijn dat zowel de voorganger als de dienstdoende ambtsdragers een stola dragen. (Een stola is een ambtelijke 'gekleurde sjaal' zoals voorgangers die over hun toga dragen). Ook zijn er PKN-gemeenten die kiezen om leden van de kerkenraad, inclusief de voorganger, eerst plaats te laten nemen in de voorste bank terwijl men met de gehele gemeente het intochtlied zingt. Pas daarna wordt de hand gedrukt en vangt de dienst aan, dus iets later dan dat wij dat doen (tussen intochtlied en stil gebed).

Daarmee wordt ook symbolisch uitgedrukt: de kerkdienst is een kwestie van gedeelde verantwoordelijkheid en van gedeelde geestelijke voorbereiding. De voorganger komt letterlijk op uit het midden van de gemeente op, om van daaruit op verantwoorde wijze het Woord van God te bedienen. De Geest zet de voorganger daartoe aan, de kerkenraad verleent de voorganger haar volmacht namens hen te spreken en de gemeente draagt de dienst op in gebed.

En de handdruk na afloop? Dat is NIET een teken van goedkeuring voor de preek of voor de dienst, ook niet een terugkeren van de verantwoordelijkheid naar de kerkenraad. Want zoals hierboven uitgelegd: ook tijdens de dienst is de voorganger gewoon (nog) deel van de kerkenraad. Dus waar je de voorganger aan het begin met een hand begroet, doe je dat aan het einde ook. Woorden die tot een voorganger dan gesproken kunnen worden, zijn: 'Zijn zegen ook met u', als antwoord op de gegeven zegen die de voorganger vlak daarvoor heeft uitgesproken.

Kerkdienst voor dummies...en andere geïnteresseerden! – deel 3

Vraag: Hoe komt de dominee tot zijn keuze voor de schriftlezingen in de kerkdienst?

Antwoord:

Evenals bij het selecteren van liederen in de dienst gaat de predikant weloverwogen te werk bij het kiezen van de Bijbeltekst(en) die op een zondag centraal staat. Dit geheel van liederen, gebeden en Bijbeltekst(en) noemen we de orde van dienst, het spoorboekje van de kerkdienst.

Maar hoe kiest een voorganger de centrale Bijbeltekst(en) van dit spoorboekje?

In onze gemeente wordt niet heel stringent volgens een vastgesteld leesrooster gepreekt. Zo 'n leesrooster bestaat trouwens wél: het 'oecumenisch leesrooster' schrijft voor elke zondag teksten voor, die gebruikt worden door protestantse en katholieke voorgangers. Dat rooster is zodanig vastgesteld dat elke 3 jaar een groot deel van de Bijbel voorbij komt. Om te voorkomen dat bepaalde boeken niet op het rooster komen (bijv. profetieën of Openbaring) wordt er om de zoveel jaar ook een alternatief rooster aangeboden. Dat rooster ligt ook voor meerdere jaren vast, op dit moment tot 2022 (Deo Volente zullen we maar zeggen ☺) en is publiek te raadplegen. Op de internetsite van de Raad van Kerken is het in zijn geheel te vinden (menu vieren/rooster).

De keuze van onze Kindernevendienstmethode Vertelhetmaar volgt dit rooster deels ook, soms maakt het ook haar eigen keuzes. Hierdoor kan het geregeld voorkomen dat de kinderen het over een andere lezing hebben, dan waar het in de kerk over is gegaan. Een belangrijke reden om hun rooster dan wel het oecumenisch leesrooster te negeren ten gunste van een 'vrije tekstkeuze' is dat onze gemeente zeer veel 'bijzondere' kerkdiensten kent waar maatwerk geboden is. En ook gastvoorgangers krijgen in de ochtenddienst de ruimte om van de roosters af te wijken.

De criteria voor mij om bij het selecteren bij een Bijbeltekst af te wijken van de leesroosters zijn ongeveer als volgt, in volgorde van belang:

1. tijd van het kerkelijk jaar
2. karakter van de dienst (doop, avondmaal, etc.)
3. aansluitend bij de lezing van het afwijkende rooster van de kindernevendienst
4. karakter van de tekst (troostend, vermanend, opbouwend, OT/NT, etc.)
5. specifieke doelgroep van de dienst (jongeren, ouderen, etc.)
6. bekendheid (soms bekend, soms onbekend – maar bewust gekozen)
7. inspiratiebronnen van de predikant zelf (iets gelezen/gehoord/pers. geloofsleven)

Kerkdienst voor dummies...en andere geïnteresseerden! – deel 4

Vraag: Wat betekenen votum en groet aan het begin van de dienst? En moet je dan je ogen open houden of juist sluiten?

Antwoord:

Votum en groet, bemoediging, onze hulp, aan het begin van de kerkdienst wordt er nogal eens met diverse liturgische terminologie gesmeten. En in elke kerk vaak net een beetje anders. Historisch allemaal wel te herleiden, maar voor gasten (uit bijv. een andere kerkgemeenschap) soms heel verwarrend. Je ziet dan ook vaak mensen twijfelen, staan of zitten, open ogen of sluiten, aanhoren of antwoord geven.

De tekst die de voorganger na het stil gebed spreekt, zijn woorden uit Psalm 124:8 Onze Hulp, in de naam van de Heer, die hemel en aarde gemaakt heeft. Met daaraan toegevoegd: 'die trouw houdt tot in eeuwigheid (Ps 146:6c) en niet laat varen het werk van zijn Handen (Psalm 138:8c). Deze laatste zin pas ik toe op onze situatie, evenals Psalm 138 dat doet, door uit te spreken: 'en de mensen, met wie Hij eenmaal begonnen is, nimmer loslaat. Deze woorden worden ook wel met Votum aangeduid. Votum is Latijn en betekent belofte. Deze term komt oorspronkelijk uit de katholieke liturgie en duidt het begin van de samenkomst aan, die aan God wordt toegewijd. De tekst die men daarvoor gebruikt, is 'In de naam van de Vader etc.' met een bijbehorend kruisteken. In de tijd van de reformatie is die tekst vervangen door het Onze Hulp.

De tekst van de Groet staat o.a. 1 Corinthiërs 1:3 en is een apostolische groet, zoals ook de apostelen gewoon waren de gemeenten in Gods naam te begroeten. Veel Afrikaanse kerken en mensen begroeten andere gelovigen of kerken nog steeds op die manier, het is het eerste dat in een brief gezegd wordt. De voorganger maakt daarbij een groetend gebaar met 1 hand (rechts) opgeheven.

Een gebaar dat onderstaan is, om onderscheid te maken met de zegen aan het einde van de kerkdienst.

Tenslotte nog de vraag: ogen open of dicht? Natuurlijk mag iedereen zelf hier vrij mee omgaan. Er zijn zelfs mensen die de preek met de ogen gesloten beluisteren. Maar de tekst van het Onze Hulp is een bede vanuit de gemeente aan God, waarin zij haar vertrouwen in de NAAM(!) van God uitspreekt. De groet is voor de gemeente het ontvangen van de bevestiging, langs de apostolaire woorden, dat zij deel uitmaakt van het Lichaam van Christus. Er is niets op tegen om die groet met geopende ogen te ontvangen. Dat is nu eenmaal heel gewoon als je door iemand begroet wordt.

We beantwoorden de groet als gemeente met de lof op de Drieenige God: het klein Gloria. En dit alles doen we uit eerbied en op gepaste wijze, voor zover mogelijk, staande.